

جلب مشارکت جوامع محلی در توسعه اکوتوریسم تالابی (مورد مطالعه: تالاب بین‌المللی کانی برازان مهاباد)

چکیده

اکو توریسم تالابی از شاخه‌های اساسی صنعت گردشگری محسوب می‌شود که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در روستاها، می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و پایدار روستایی داشته باشد. بر این اساس، تحقیق حاضر باهدف شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در توسعه اکو توریسم تالاب بین‌المللی کانی برازان مهاباد در سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۹۷ انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل جوامع محلی روستاهای اطراف تالاب کانی برازان مهاباد می‌باشند که تعداد آن‌ها در حدود ۱۳۰ نفر بوده و از بین آن‌ها ۹۷ نفر به‌عنوان اعضای نمونه بر اساس جدول کرجسی و مورگان، تعیین گردید. جهت گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شد که برای تعیین پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار آلفای کرونباخ برای هر کدام از بخش‌های پرسشنامه بالاتر از ۰/۷، به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب آن بود. همچنین روایی پرسشنامه با استفاده از روش روایی صوری مورد تأیید خبرگان قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد. تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام گرفت. در بخش توصیفی به بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی افراد مورد مطالعه از قبیل سن، جنسیت، تحصیلات و ... پرداخته و از آماره‌های فراوانی و درصد فراوانی بهره گرفته شد. در بخش تحلیلی نیز از روش‌های مقایسه میانگین، آزمون T و تحلیل رگرسیونی توأم استفاده شد. نتایج تحقیق بیانگر این بود که بین زنان و مردان از لحاظ میزان مشارکت در فعالیت‌های گردشگری، تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱- (یک درصد) وجود دارد. یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که متغیرهای هنجارها و فرهنگ محلی، دسترسی به سرمایه و مدیریت کارآمد، مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در توسعه صنعت گردشگری و طبیعت‌گردی در تالاب بین‌المللی کانی برازان می‌باشند؛ بنابراین، در تدوین طرح‌های جامع مدیریت تالاب همچون طرح جامع گردشگری همواره بایستی مؤلفه‌های مذکور اولویت ویژه‌ای را به خود اختصاص دهند.

واژگان کلیدی: توسعه‌ی پایدار، حفظ تالاب، مشارکت جوامع محلی، گردشگری تالابی.

مقدمه

صنعت گردشگری در جهان صنعتی امروز به‌سرعت در حال رشد است و به‌عنوان منبع درآمدی مهم برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود. اهمیت گردشگری در پیشرفت اقتصادی موجب جلب توجه بسیاری از کشورها به این پدیده شده است (آستانی و چراغی، ۱۳۹۶). یکی از عناصر اصلی توسعه گردشگری، تشویق مشارکت جوامع محلی به‌عنوان هسته اصلی پایداری صنعت گردشگری است (Thetsane, ۲۰۱۹). با توجه به شکل‌گیری مفهوم توسعه‌ی پایدار، صنعت گردشگری مانند سایر صنایع به دنبال راهی برای همسویی هرچه بیشتر با مفهوم

محمود هوشیار^{۱*}

اسماعیل آهنگری^۲

نسرین جوانبخت شین‌آباد^۳

۱. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. دکتری آموزش کشاورزی پایدار و محیط‌زیست، کارشناس فنی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران، تهران، ایران.

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا، گرایش تغییرات آب و هوایی، دانشگاه پیام نور، ارومیه، ایران.

*مسئول مکاتبات:

ahmad.hooshyar2013@gmail.com

کد مقاله: ۱۴۰۰۱۰۷۵۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۲۳

این مقاله پژوهشی و برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد است.

ذکر شده بوده است (فاضل بخشی، ۱۳۸۷). گردشگری پایدار به‌عنوان شکلی از گردشگری جایگزین، در پی بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، ارتقای تجربیات گردشگران و حفظ محیط‌زیست مقصد است (علیقلی زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۸). اکو توریسم نیز به‌عنوان پایداری‌ترین ابزار گردشگری دارای اهمیت زیادی است که بر عواملی مانند حفاظت از منابع طبیعی، تأثیر کم فعالیت‌های انسان بر طبیعت، حفظ پایداری، درگیری معنادار جوامع محلی و آموزش محیطی تأکید دارد (زارعی و همکاران، ۱۳۹۷).

با توجه به لزوم حضور مشارکت معنی‌دار جامعه در گردشگری پایدار، اگر فقط نخبگان محلی یا افراد خارجی مالک یا مدیر صنایع عمده یا زمین باشند، هرگونه مشارکتی به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری از طریق گردشگری جامعه‌محور به‌طور اجتناب‌ناپذیری با شکست مواجه می‌شود (امین زاده گوهرریزی، ۱۳۹۰). با این حال، الگوی مشارکت جوامع در گردشگری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه مثل ایران، مشارکت غیرفعال است (خلیلیان و همکاران، ۱۳۹۰)؛ به‌گونه‌ای که به‌استثنای میزبانان رسمی یا افراد درگیر در فعالیت‌های رسمی گردشگری، جوامع محلی که باید منبع اصلی برای دستیابی به گردشگری پایدار در نظر گرفته شوند، هیچ مسئولیت رسمی‌ای در جایگاه میزبان در فعالیت‌های گردشگری ندارند (خان، ۱۳۸۹). در نتیجه، نگاه به مردم در صنعت گردشگری نباید صرف نگاه به مصرف‌کننده باشد یا تنها گروه خاصی از جامعه عهده‌دار تولید و عرضه باشند (جمشیدی دلخواه و همکاران، ۱۳۸۹)، بلکه باید مردم را در توسعه این صنعت و فعالیت‌های مربوط به آن وارد کرد تا در اجرای برنامه‌ها مشارکت داشته باشند و با مشکلات، موانع و مزایای حاصل از این صنعت به‌خوبی آشنا شوند.

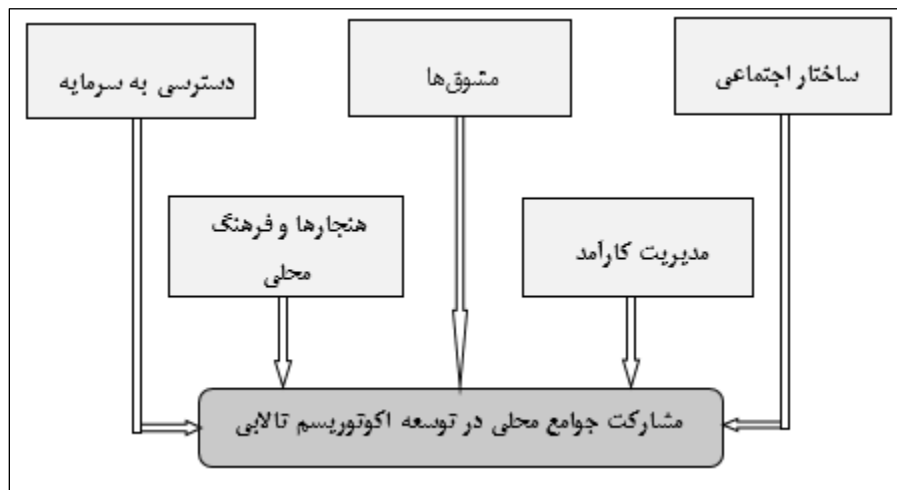
در این بین، تالاب‌ها که از زیباترین مظاهر حیاتی در جهان می‌باشند، می‌توانند یک منبع بسیار غنی برای رونق صنعت گردشگری و طبیعت‌گردی در روستاها بوده و یک منبع درآمدی و معیشتی برای جامعه محلی در راستای توسعه پایدار باشند. بنابراین تدوین راهبردهای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع به‌عنوان ضرورتی بنیادی بیش‌ازپیش احساس می‌گردد (کهنسال و همکاران، ۱۳۸۹). با توجه به این مهم در سال‌های اخیر مشارکت عمومی به‌طور فزاینده‌ای در زمینه تصمیم‌گیری‌های زیست‌محیطی در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی نهادینه شده است (Li et al., 2012). به‌گونه‌ای که هر فردی از جامعه حق ابراز نظر و دخالت در فرآیندهای تصمیم‌گیری مربوط به زندگی خود را دارد. مشارکت وسیله‌ای برای گسترش اهداف، توسعه ارزش‌ها و هنجارهایی مانند برابری و مردم‌سالاری است (حجازی و عربی، ۱۳۸۷).

تحقیقات متعددی در خصوص مشارکت انجام گرفته است و اهمیت مشارکت و عوامل مؤثر بر آن را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج تحقیق Thetsane (2019)، نشان داد که جوامع محلی خواهان درگیر شدن در سیاست‌های گردشگری می‌باشند تا سیاست‌گذاران بتوانند سیاستی را تهیه کنند که نیازهای ذینفعان را تهیه کرده و نگرانی‌های آن‌ها را برطرف سازد. آن‌ها همچنین می‌خواهند بخشی از تصمیمات توسعه گردشگری باشند تا اطمینان حاصل شود که از وجود آن‌ها استفاده شده است. نتایج مطالعه Li و Liu (2018) در کشور هندوستان حاکی از آن بود که مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری نه تنها می‌تواند معیشت مردم محلی را بهبود ببخشد بلکه به علت پیوند معیشتی مردم و عرصه‌های محیط زیستی، تنوع زیستی منطقه نیز غنی‌تر می‌شود. نتایج تحقیق Harun و همکاران (2018)، نشان می‌دهد که گردشگری، به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای در سال‌های اخیر، توسعه پیدا کرده است و تأثیرات مثبت آن بهتر از موارد منفی درک می‌شود. عمدتاً این امر به دلیل اینکه فرصت‌های تفریحی بیشتری برای مردم و موقعیت‌های شغلی جذاب‌تری را برای جوامع محلی فراهم می‌کند اتفاق می‌افتد و زمانی به پایداری می‌رسد که جوامع محلی در توسعه این صنعت نقش فعالی را بازی کنند. را ارائه می‌دهد. چراکه آن‌ها از اقدامات آینده برای توسعه گردشگری حمایت می‌کنند. Ryan و همکارانش (2002)، در تحقیقی با عنوان «دستیابی به یک راهنما جهت ایجاد مشارکت عمومی مؤثر برای برنامه‌های پیشگیری ایالتی»، دستیابی آسان به مراحل تصمیم‌گیری، اطلاع از نیازهای مردم و اداره کردن امور با آن‌ها و تلفیق دیدگاه‌های عمومی و افراد متخصص را از عوامل مؤثر بر مشارکت محیط زیستی مردم معرفی کرده‌اند. نتایج تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی» که توسط قربانی و همکاران (۱۳۹۰) انجام شد نشان داد که احتمال مشارکت با افزایش سطح هزینه‌های سالیانه خانوار، در میان افراد بدون همسر، ساکنان دائمی منطقه و نیز افراد فاقد شغل فرعی افزایش می‌یابد. این در حالی است که با افزایش سطح تحصیلات همسر و سطح درآمد سالیانه خانوار احتمال مشارکت فعال کاهش می‌یابد. کریم‌خان (۱۳۸۹)، در تحقیق خود

با عنوان "زمینه‌یابی مشارکت جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری"، مفهوم مشارکت جوامع محلی، دخالت دادن میزبانان غیررسمی در زمینه صنعت گردشگری از منظر رویکرد پایدار است که آن‌هم متضمن آمادگی جامعه میزبان و ایجاد تصور در آن‌هاست. تحقیق دیگری توسط فاضل بخششی (۱۳۸۷) انجام گرفت. هدف پژوهش عبارت از "گردشگری جامعه‌محور، راهکاری به‌منظور توسعه پایدار گردشگری در ایران" بود. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که نگرش‌های بالا به پایین در فرایندهای تصمیم‌گیری از یک‌سو و حضور سرمایه‌گذاران غیربومی و انتقال منافع حاصل به بیرون از جامعه مدنظر از سوی دیگر، علت ظهور نگرش منفی جامعه محلی به توسعه گردشگری می‌باشد. در تحقیق دیگری عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در چند عامل معنی‌دار دسته‌بندی شدند، این عوامل عبارت بودند از: ویژگی‌های فردی، عوامل فرهنگی، اطلاعاتی، مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و انگیزشی (حجازی و عربی، ۱۳۸۷). نتایج حاصل از پژوهش دیگری با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی سیاسی و فرهنگی ارمانه جلفای اصفهان» حاکی از آن بود که بین مشارکت با متغیرهای سن، تأهل، تعلق اجتماعی، آگاهی فردی و اجتماعی و رضایت از امکانات و وضعیت جامعه، ارتباط معنی‌دار وجود دارد (ادیبی و هارطونیان، ۱۳۸۶). نتایج تحقیقی با عنوان "برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی در یک مقصد در حال توسعه بر اساس مقایسه با کشور اندونزی" نشان داد که در مکان‌هایی که شرایط انسانی مشابهی با اندونزی وجود دارد، اصول برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی کم‌رنگ است و مهم‌ترین دلیل آن عوامل اجتماعی-سیاسی است (احمدی شاپورآبادی و همکاران، ۱۳۸۴).

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که مهم‌ترین عواملی که در جلب مشارکت جوامع محلی برای حفاظت بیشتر و بهره‌برداری بهینه‌تر (گردشگری و اکو توریسم) از این تالاب، تأثیرگذار هستند شناسایی گردد.

بنابراین با توجه به مطالعات صورت گرفته، پژوهش حاضر باهدف بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در توسعه اکو توریسم تالابی در راستای توسعه پایدار روستایی صورت گرفته است. بر این اساس شکل ۱ به‌عنوان چارچوب مفهومی پژوهش ترسیم گردید

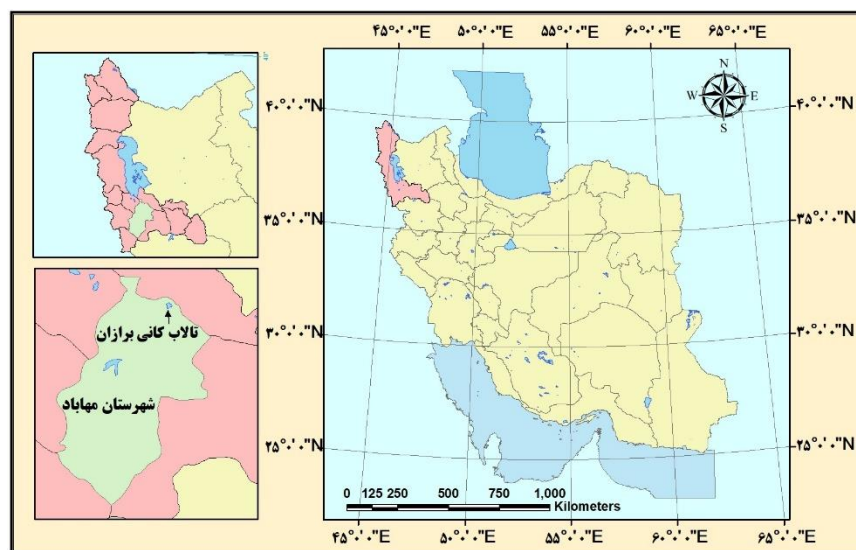

شکل ۱: چارچوب مفهومی تحقیق.

مواد روش‌ها

پژوهش حاضر در بین جوامع محلی حاشیه تالاب کانی برازان مهاباد صورت گرفته است. این تالاب در ۳۰ کیلومتری شمال شرقی مهاباد و از نظر جغرافیایی در مختصات $46^{\circ}45'$ طول شرقی و $59^{\circ}36'$ عرض شمالی و در ارتفاع حدود ۱۲۷۰ متر از سطح متوسط دریا قرار دارد. تالاب کانی

برازان مهاباد نخستین سایت پرندنگری کشور بوده (حجازی و همکاران، ۱۳۹۳) و با وسعتی افزون بر ۹۲۷ هکتار یکی از مهم‌ترین تالاب‌های اقماری جنوب دریاچه ارومیه و یکی از بارزش‌ترین زیستگاه‌های انواع پرندگان آبی و کنار آبی مهاجر و بومی در شمال غرب کشور به شمار می‌رود (شکل ۲). اراضی حاشیه تالاب جزو منابع طبیعی و متعلق به دولت است. تالاب نیز جزو مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط‌زیست بوده و تحت عنوان پناهگاه حیات‌وحش کانی برازان محافظت می‌شود، بنابراین از اراضی تالابی بهره‌برداری صورت نمی‌پذیرد. با این وجود، در بخش‌های کم‌عمق‌تر تالاب (تالاب شمالی و حواشی تالاب جنوبی)، گه گاهی گاومیش‌ها و گوسفندان روستاهای مجاور چرا می‌کنند. نی‌های تالاب نیز گاه‌ها برای مصارف ساختمانی توسط جوامع محلی برداشت می‌شود. تپه‌های واقع در حاشیه جنوبی تالاب عموماً اراضی دیم بوده و جهت کشت گندم دیم مورد استفاده قرار می‌گیرند. اهالی روستاهای مجاور به‌طور سنتی و معمولاً از منابع آب‌های اطراف نیز استفاده می‌نمایند. اقلیم منطقه نیمه‌خشک با زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل است. میانگین حداکثر درجه حرارت ماهانه ۳۲/۶ درجه سانتی‌گراد در مردادماه و میانگین حداقل آن ۴- درجه سانتی‌گراد دردی ماه است (برنامه مدیریت جامع زیست‌بومی تالاب کانی برازان، ۱۳۹۷).

شکل ۲: نقشه موقعیت جغرافیایی تالاب بین‌المللی کانی برازان.

تحقیق حاضر یک مطالعه توصیفی- همبستگی محسوب می‌شود که از نظر هدف کاربردی بوده و به روش پیمایشی داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شد. جامعه آماری تحقیق شامل جوامع محلی حوزه تالاب کانی برازان مهاباد می‌باشند که معیشت ایشان تحت تأثیر تالاب قرار می‌گیرد و تا حدودی در فعالیت‌های گردشگری نقش دارند می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، ۹۷ نفر تعیین گردید و نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده صورت گرفت. در این تحقیق، عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در پنج دسته مورد بررسی قرار گرفتند. دسته‌بندی بر اساس مرور مطالعات پیشین صورت پذیرفته است که شامل هنجارها و فرهنگ محلی، دسترسی به سرمایه، ساختار اجتماعی، مشوق‌ها و مدیریت کارآمد است. جهت گردآوری داده‌های تحقیق از ابزار پرسشنامه استفاده شد که دارای دو بخش اصلی بوده است. بخش اول مربوط به بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان از قبیل سن، جنسیت، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، درآمد و ... است و در بخش دوم به بررسی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق پرداخته شده است. به‌منظور تعیین پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای هر کدام از بخش‌های پرسشنامه بالاتر از ۰/۷. به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب آن بود. همچنین روایی پرسشنامه مورد استفاده با استفاده از روش روایی صوری مورد تأیید خبرگان (استادان دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران) قرار گرفت. جهت گردآوری داده‌ها ۹۷ عدد

پرسشنامه در بین افراد نمونه توزیع گردید. تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام گرفت. در بخش توصیفی به بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی افراد مورد مطالعه از قبیل سن، جنسیت، تحصیلات و ... پرداخته و از آماره‌های فراوانی و درصد فراوانی بهره گرفته شد. در بخش تحلیلی نیز از روش‌های مقایسه میانگین، آزمون t و تحلیل رگرسیونی توأم استفاده شد و برای این منظور از نرم‌افزار SPSS Version ۲۴ بهره گرفته شد.

نتایج

در این بخش از تحقیق به بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی افراد مورد مطالعه که تعداد ایشان ۹۷ نفر می‌باشد، پرداخته شده است. نتایج حاصل از پژوهش در خصوص ویژگی‌های فردی پاسخگویان در جدول ۱ ارائه شده است. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص شد که افراد دارای سن ۲۱ تا ۲۵ سال از فراوانی بیشتری نسبت به سایر دسته‌ها برخوردار بودند. از نظر جنسیت، نیز ۵۹ نفر از پاسخگویان مرد و ۳۳ نفر زن می‌باشند. همچنین ۶۲ نفر از افراد نمونه مجرد و بقیه متأهل بودند. توزیع افراد نمونه از لحاظ سطح تحصیلات نشان داد که فراوانی پاسخگویانی که دارای مدرک لیسانس بودند بالاتر از سایر گروه‌ها می‌باشد.

جدول ۱: توزیع فراوانی ویژگی‌های جمعیت شناختی افراد مورد مطالعه در منطقه تالاب بین‌المللی کانی برازان (۱۳۹۷-۱۳۹۸).

متغیر	دسته‌ها	فراوانی	درصد فراوانی
سن	۲۰-۱۶	۱۵	۱۶
	۲۵-۲۱	۴۳	۴۷
	۳۰-۲۶	۲۰	۲۱
جنسیت	۳۵-۳۱	۱۳	۱۴
	مرد	۵۹	۶۴
وضعیت تأهل	زن	۳۳	۳۶
	مجرد	۶۲	۶۷
سطح تحصیلات	متأهل	۳۰	۳۳
	دیپلم	۱۸	۲۰
	فوق دیپلم	۳۱	۳۳/۶
	لیسانس	۴۰	۴۳/۴
	فوق لیسانس	۳	۳

در این بخش از تحقیق به بررسی وضعیت اقتصادی جامعه مورد مطالعه پرداخته شده است. نتایج جدول ۲ در ارتباط با سطح درآمد، نشان می‌دهد که ۴۷/۴ درصد از افراد، دارای میزان درآمد ماهیانه کمتر از ۱۵ میلیون ریال می‌باشند و فقط ۱۴/۱ درصد آن‌ها دارای درآمد بیش از ۳۰ میلیون ریال در ماه می‌باشند.

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب میزان درآمد در منطقه تالاب بین‌المللی کانی برازان (۱۳۹۷-۱۳۹۸).

درآمد ماهیانه (میلیون ریال)	فراوانی (نفر)	درصد معتبر
کمتر از ۱۵	۴۶	۴۷/۴
بین ۱۵ تا ۳۰	۳۷	۳۸/۱
بیش از ۳۰	۱۴	۱۴/۴
کل	۹۷	۱۰۰

نتایج حاصل از بررسی وضعیت مالکیت محل سکونت افراد مورد مطالعه در جدول ۳، آورده شده است. بر این اساس، با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان بیان کرد در حدود ۶۱ درصد از افراد مورد مطالعه در خانه پدري ساکن هستند و در حدود ۳۲ درصد از ایشان نیز مالک خانه می‌باشند.

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب مالکیت محل سکونت در منطقه تالاب بین‌المللی کانی برازان (۱۳۹۷-۱۳۹۸).

وضعیت مالکیت	فراوانی (نفر)	درصد معتبر
مستأجر	۳	۳
مالک	۳۱	۳۱/۹
خانه پدري	۵۹	۶۰/۸
رایگان	۲	۲/۱
سایر	۲	۲/۱
کل	۹۷	۱۰۰

پس از تحلیل داده‌های حاصل از بررسی وضعیت جمعیت شناختی افراد مورد مطالعه، به بررسی میزان تمایل و همچنین میزان نقش زنان و مردان در فعالیتهای گردشگری و اکو توریسم در تالاب کانی برازان و حاشیه آن پرداخته شده است. برای این منظور و بررسی تفاوت بین دو گروه مرد و زن، از روش مقایسه میانگین با استفاده از آزمون t بهره گرفته شده است که نتایج آن در جدول ۴ نشان داده شده است. نتایج این آزمون نشان داد که بین دو گروه مردان و زنان به لحاظ نقش داشتن در فعالیتهای گردشگری و اکو توریسم، تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد ($P: 0/000$). به این ترتیب زنان و مردان نقش برابری در فعالیتهای گردشگری ندارند و باهم دیگر متفاوت هستند. این در حالی است که با توجه به نتایج آزمون t، بین دو گروه از لحاظ تمایل به همکاری در فعالیتهای گردشگری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد و این نتایج بیانگر این است که هر دو گروه به یک اندازه مایل به همکاری در فعالیتهای گردشگری هستند. با این حال بستر مناسبی جهت ایفای نقش زنان در فعالیتهای گردشگری فراهم نشده است، بنابراین، نقش کمتری دارند.

جدول ۴: مقایسه نقش و تمایل به فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم در بین مردان و زنان در منطقه تالاب بین-المللی کانی برازان (۱۳۹۷-۱۳۹۸).

متغیر	گروه‌بندی	میانگین	انحراف معیار	t	Sig.
نقش در گردشگری	مرد	۱۷/۸۹	۲/۴۹۹	۵/۴۳۴	۰/۰۰۰
	زن	۱۴/۸۷	۲/۱۲۸		
میزان تمایل به گردشگری	مرد	۱۷/۹۵	۲/۴۷۹	-۰/۷۰۸	۰/۴۸۱
	زن	۱۸/۳۷	۲/۸۶۹		

به‌منظور تعیین اثر متغیرهای مورد مطالعه بر میزان مشارکت در فعالیت‌های گردشگری، از تحلیل رگرسیونی چندگانه به روش توأم یا هم‌زمان استفاده شد. در این روش تمامی متغیرهای تحقیق به صورت یکجا و هم‌زمان وارد معادله رگرسیونی می‌شوند. در این تحقیق پس از وارد کردن متغیرهایی که همبستگی معنی‌داری با متغیر وابسته‌ی تحقیق (مشارکت فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم) داشتند، نتایجی به این قرار به دست آمد: متغیرهای دسترسی به سرمایه، هنجارها و فرهنگ محلی و مدیریت کارآمد، اثر معنی‌داری در ارتباط با تبیین واریانس متغیر وابسته تحقیق را از خود نشان دادند. مطابق جدول ۳، میزان R^2 مطابق نتایج تحلیل رگرسیونی ۰/۶۳۵ به دست آمد. این بیانگر آن است که متغیرهای وارد شده در تحلیل رگرسیون، در مجموع تا حدود ۶۳/۵ درصد قادر به پیشگویی میزان تغییرات مشارکت جوامع محلی تالاب کانی برازان در فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم می‌باشند. با توجه به مقادیر به دست آمده برای beta، متغیرهای مستقل هنجارها و فرهنگ محلی، دسترسی به سرمایه و مدیریت کارآمد، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر میزان مشارکت دارند (جدول ۵).

جدول ۵: ضرایب تعیین متغیرهای تأثیرگذار در مشارکت در فعالیت‌های حفاظتی محیط‌زیست در منطقه تالاب بین-المللی

متغیر	b	beta	t	Sig.
مقدار ثابت	۶/۷۲۷	-	۵/۰۴۶	۰/۰۰۰
F_1 = دسترسی به سرمایه	۱/۱۲۱	۰/۴۵۱	۶/۷۶۷	۰/۰۰۰
F_2 = هنجارها و فرهنگ محلی	۱/۱۷۴	۰/۵۱۶	۷/۹۱۳	۰/۰۰۰
F_3 = ساختار اجتماعی	۰/۳۲۰	۰/۰۹۲	۱/۳۴۵	۰/۱۸۲
F_4 = مشوق‌ها	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۳	-۰/۳۴۹	۰/۹۶۵
F_5 = مدیریت کارآمد	۰/۶۰۸	۰/۲۰۷	۳/۲۲۰	۰/۰۰۲

جهت تدوین معادله رگرسیونی میزان مشارکت جوامع محلی حاشیه تالاب کانی برازان مهاباد از مقادیر به دست آمده برای ضریب b، بهره گرفته می‌شود. بر این اساس، با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۵، معادله خطی حاصل از تحلیل رگرسیونی برای متغیر وابسته میزان مشارکت را می‌توان بدین ترتیب تدوین نمود (رابطه ۱):

$$Y = 6.727 + 1.121 F_1 + 1.174 F_2 + 0.608 F_5 \quad \text{رابطه ۱:}$$

$$R^2 = 0.635$$

معادله رگرسیونی به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که هرگونه تغییراتی که در متغیرهای مستقل تحقیق صورت گیرد به‌طور مستقیم متغیر وابسته تحقیق را که عبارت از میزان مشارکت جوامع محلی حاشیه تالاب کانی برازان مهاباد می‌باشد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بر این اساس، متغیر هنجارها و فرهنگ محلی با ضریب بتای ۱/۱۷۴ و متغیر دسترسی به سرمایه با ضریب بتای ۱/۱۲۱، به ترتیب بیشترین اثر را برافزایش میزان مشارکت جوامع محلی خواهند داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر باهدف شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در توسعه اکو توریسم تالابی در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد انجام گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که غالب این افراد دارای میانگین سنی بین ۲۱ تا ۲۵ سال و همچنین ۲۶ تا ۳۰ سال قرار دارند. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت افرادی که بیشترین تمایل و نقش را توسعه اکو توریسم در تالاب کانی برازان دارند افراد جوان و دارای انگیزه هستند که مستعد سرمایه‌گذاری لازم برای تقویت و توانمندسازی هستند. همچنین نتایج تحقیق حاکی از آن بود که افراد دارای مدرک لیسانس دارای فراوانی بیشتری بودند؛ بنابراین، جهت انجام هر نوع فعالیتی در حوزه گردشگری در تالاب بایستی به این ویژگی توجه شود. از سوی دیگر نتایج تحقیق نشان داد که بین دو گروه زنان و مردان در ارتباط با نقش در فعالیت‌های گردشگری تفاوت معنی‌داری وجود دارد که با نتایج تحقیق Akabayashi (۲۰۰۳) همخوانی دارد. این در حالی است که میزان تمایل دو گروه برای مشارکت در فعالیت‌های توسعه گردشگری و اکو توریسم باهم دیگر تفاوت معنادار ندارد. بر این اساس به نظر می‌رسد شرایط و بستر فرهنگی و اجتماعی لازم جهت حضور و نقش‌آفرینی زنان در فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم در منطقه مورد مطالعه از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. بر این اساس بایستی تدابیری اندیشیده شود که زنان همگام با مردان بتوانند نقش مؤثری در حوزه گردشگری منطقه ایفا کنند. بنابراین پیشنهاد می‌گردد با انجام اقداماتی همچون برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌ها و ارائه خدمات آموزشی، زمینه‌های انگیزشی و فرهنگی لازم را در جهت افزایش دادن میزان مشارکت زنان به وجود آورد. در این راستا به‌عنوان اولین اقدام پیشنهاد می‌گردد یک تحقیق میدانی با عنوان بررسی و شناسایی تهدیدات، فرصت‌ها، نقاط قوت و ضعف مشارکت زنان در فعالیت‌های گردشگری در تالاب کانی برازان انجام گیرد تا اطلاعات میدانی و مبتنی بر واقعیت گردآوری و تحلیل گردند و راهکارهای برون‌رفت از این مسئله شناسایی و ارائه گردند. برای انجام این کار می‌توان از رویکرد SWOT بهره گرفت. همچنین در ارتباط با راهکارهای افزایش مشارکت زنان در توسعه گردشگری در تالاب کانی برازان می‌توان به تشکیل صندوق خرد زنان روستایی اشاره کرد. یکی از اصلی‌ترین موانع پیش رو در راستای مشارکت زنان در توسعه اکو توریسم در تالاب کانی برازان، نبود ساختارهایی است که بتواند نقش زنان را در روستاهای حاشیه تالاب گسترش دهد می‌باشد. در این راستا تشکیل صندوق‌ها و بیشتر شدن نقش اجتماعی زنان، می‌تواند زمینه افزایش مشارکت ایشان فراهم شود.

همچنین، با توجه به اینکه بیشتر جوامع محلی درآمد پایین و کمتر از ۱۵ میلیون ریال دارند بنابراین توجه به بحث معیشت و ایجاد درآمد برای ایشان در هنگام برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های مرتبط با گردشگری امری ضروری می‌باشد.

یکی از مؤلفه‌هایی که در تحقیق حاضر مورد بررسی قرار گرفت مخلفه هنجارها و فرهنگ محلی بود. نتایج تحقیق نشان داد این عامل تأثیرگذارترین مخلفه مؤثر بر مشارکت جوامع محلی تالاب کانی‌برازان در توسعه صنعت گردشگری در منطقه است که این یافته با نتیجه مطالعه Ocampo و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی دارد. این عامل حاوی گویه‌هایی از قبیل داشتن روحیه و فرهنگ مشارکت در بین اعضای جامعه، تصمیم‌گیری جمعی در بین افراد و وجود هنجارهای عمومی مساعد نسبت به نهضت مشارکت می‌باشد. بنابراین انجام اقداماتی از قبیل برگزاری سمینارها و کنفرانس‌هایی در سطح محلی و ملی باهدف به وجود آوردن یک نهضت عمومی در جهت تشویق افراد برای مشارکت در فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم جوامع محلی می‌تواند پیامدهای مثبتی را در این راستا به بار آورد.

همان‌طور که مشاهده شد عامل دیگری که تأثیر آن بر مشارکت معنی‌دار بوده است عامل دسترسی به سرمایه می‌باشد. معنی‌دار شدن این عامل با نتایج تحقیق قربانی و همکاران (۱۳۹۰) و Vari (۲۰۰۴) تطابق دارد. همچنین این نتیجه با نتایج مطالعه Ping-hsiang (۲۰۱۹)، همخوانی دارد. بر این اساس، ارتقای سطح درآمد افراد و همچنین تنوع‌بخشی به شرایط اقتصادی جوامع محلی نقش تعیین‌کننده در پایداری گردشگری در تالاب دارد.

مدیریت کارآمد نیز یکی دیگر از عواملی است که اثر قابل‌توجهی بر مشارکت افراد در فعالیت‌های گردشگری و اکو توریسم جوامع محلی تالاب دارد که با نتایج حاصل از تحقیق Ryan و همکارانش (۲۰۰۲) همخوانی دارد. همچنین این یافته با نتایج مطالعه Xua و همکاران (۲۰۲۰) که اعتقاد دارند ذینفعان باید در روند طراحی برنامه‌های مدیریت تالاب نقش داشته باشند، مطابقت دارد. بنابراین بر این بهبود سازوکارهای مدیریتی هم از جانب دولت و هم از جانب اعضای هیئت‌مدیره تالاب می‌تواند نتایج مؤثری به دنبال داشته باشد. همچنین تمامی عواملی که تأثیرشان در این پژوهش، معنی‌دار شد با نتیجه تحقیق حجازی و عربی (۱۳۸۷) همخوانی دارد.

سپاسگزاری

از اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، سازمان‌های مردم‌نهاد و جوامع محلی حاشیه تالاب کانی برازان و تمام افرادی که در انجام این پژوهش همکاری نمودند کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

- احمدی شاپورآبادی، م. و طارمی، ا.، ۱۳۸۴. برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی در یک مقصد درحال توسعه تجربه اندونزی، نشریه اقتصاد مطالعات گردشگری، دوره ۳، شماره ۸، صفحات ۱۰۶-۹۱.
- آستانی، س. و چراغی، م.، ۱۳۹۶. برآورد و تحلیل شاخص اقلیم آسایش گردشگری تالاب پیرسلیمان با استفاده از GIS و مدل TCI. فصلنامه علمی پژوهشی اکو بیولوژی تالاب. سال ۹، شماره ۳۳. صفحات ۸۵-۱۰۲.
- ادیبی، م. و هارطونیان، ه.، ۱۳۸۶. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی سیاسی و فرهنگی ارامنه جلفای اصفهان، مجله سیاست داخلی، سال ۱، شماره ۲. صفحات ۳۵-۴۶.
- امین زاده گوهرریزی، ب.، شریفی، م. ص. و فروغی فر، م.، ۱۳۹۳. مقایسه ادراک زیبایی منظر شهری از نظر متخصصان و کاربران، مطالعه موردی: میدان عدل خمینی، مشهد، فصلنامه مطالعات شهری، شماره دهم، صفحات ۸۰-۷۳.
- برنامه مدیریت زیست بومی تالاب کانی. سازمان حفاظت محیط زیست کشور، طرح حفاظت از تالاب‌های ایران، تابستان ۱۳۹۷.
- جمشیدی دلجو، م.، محرم نژاد، ن.، ارجمندی، ر. و لاهیجانیان، ا.، ۱۳۸۹. بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی و نقش آن‌ها در فرآیند توسعه شهری استان تهران، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره دوازدهم، شماره ۳، صفحات ۱۱۱-۱۰۱.
- حجازی، ی. و عربی، ف.، ۱۳۸۷. عوامل مؤثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط‌زیست، مجله محیط‌شناسی، سال سی و چهارم، شماره ۴۷، پاییز ۸۹، صفحات ۱۰۶-۹۹.
- حجازی، س. ی.، آهنگری، ا. و هادوی، م.، ۱۳۹۳. بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد، محیط‌شناسی، دوره ۴۰، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۳، صفحات ۹۸۹-۹۷۷.
- خلیلیان، ص.، خداوردیزاده، م. و کاوسی کلاشمی، م.، ۱۳۹۰. تعیین ارزش حفاظتی تالاب قوریگل و کاربرد رهیافت تحلیل سلسله مراتبی (AHP) به‌منظور تمایز ارزش‌های مصرفی و غیرمصرفی، محیط‌شناسی، سال سی و هفتم، شماره ۶۰، زمستان ۹۰، صفحات ۹۴-۲۳.
- زارعی، م.، ذاکری، م.، بهادری، م. و بهادری، ز.، ۱۳۹۷. قابلیت‌های اکولوژیکی و ارائه برنامه راهبردی توسعه گردشگری تالاب آذینی بر اساس مدل SWOT. فصلنامه علمی پژوهشی اکو بیولوژی تالاب. سال ۱۰، شماره ۳۵. ص ۱۰۸-۹۵.

- علیقلی زاده فیروزجایی، ن.، قدمی، م. و رمضان زاده، م.، ۱۳۸۸.** نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی (نمونه موردی، دهستان کلیجان شاهرستان تنکابن، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دوره ۴۲، شماره ۷۱، صفحات ۳۵-۴۸.
- فاضل بخشی، ف.، ۱۳۸۷.** رابطه عوامل فرهنگی با سطح مشارکت در گردشگری جامعه‌محور (مطالعه موردی روستای زاغمرز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی. صفحات ۹۲-۷۶.
- قربانی، م.، کهنسال، م. و حسن‌نژاد، م.، ۱۳۹۰.** عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز ۹۰، صفحات ۹۱-۷۳.
- خان، ک.، ۱۳۸۹.** زمینه‌یابی مشارکت جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری (میزگرد)، نشریه کتاب ماه علوم اجتماعی، دوره جدید، شماره ۲۸، صفحات ۱۱-۴.
- کهنسال، م. حسن‌نژاد، م. و قربانی، م.، ۱۳۸۹.** امکان‌سنجی سیاست‌های انگیزشی اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن ایران در راستای توانمندسازی جوامع محلی، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۴، شماره ۳، پاییز ۸۹، صفحات ۳۲۴-۳۲۳.

Akabayashi, A., ۲۰۰۳. Report of the project Strategies for Social Consensus Building on the policies concerning Advanced Medical Technologies. Tokyo: Fuji Reaserch Inistitu Corporation. Available online At: akirasantky@umin.ac.jp

Harun, R. Chiciudean, G. Sirwan, K. Arion, F. and Muresan, I., ۲۰۱۸. Attitudes and Perceptions of the Local Community towards Sustainable Tourism Development in Kurdistan Regional Government, Iraq. Sustainability. Vol. ۱۰, N. ۲۹۹۱.

Li, W. Liu., J. and Li, D., ۲۰۱۲. Getting their voices heard: Three cases of public participation in environmental protection in China. Journal of Environmental Management ۹۸ (۲۰۱۲) ۶۵۷۲.

Liu, X. and Li, J., ۲۰۱۸. Host Perceptions of Tourism Impact and Stage of Destination Development in a Developing Country. Sustainability. Vol. ۱۰, N. ۲۳۰۰.

Ocampo, L., Ebisa, J., Ombe, J. and Escoto, M., ۲۰۱۸. Sustainable ecotourism indicators with fuzzy Delphi method – A Philippine perspective. Ecological Indicators. Volume ۹۳, October ۲۰۱۸, Pages ۸۷۴-۸۸۸.

Ping-hsiang, H., ۲۰۱۹. Economic impact of wetland ecotourism: An empirical study of Taiwan's Cigu Lagoon area. Tourism Management Perspectives. Volume ۲۹, January ۲۰۱۹, Pages ۳۱-۴۰.

Ryan, E., Lawson, B. and Hutchison, R., ۲۰۰۲. Reaching in a guide to creating effective Public Participation for State Historic Preservation programs. Preservation, Services. Available online At: Http://www.nps.gov/history/hps/pad/plancompan/PublicParticipation/RORIsceI.html.

Thetsane, R. M., ۲۰۱۹. Local Community Participation in Tourism Development: The Case of Katse Villages in Lesotho. Athens Journal of Tourism -Volume ۶, Issue ۲- Pages ۱۲۳-۱۴۰.

Vari, A., ۲۰۰۴. International Water resources association Water International. Hungarian academy of sciences hungary. Vol. ۲۹, No. ۳.

Xua, X., Minkun, C. b., Guishan, Y., Jiangc, B. and Ji, Z., ۲۰۲۰. Wetland ecosystem services research: A critical review